

A la recerca del temps perdut II

MARCEL PROUST

A l'ombra de les noies en flor

Traducció de VALÈRIA GAILLARD

Proa

MARCEL PROUST

A L'OMBRA DE LES NOIES EN FLOR

A LA RECERCA DEL TEMPS PERDUT II

Traducció de Valèria Gaillard Francesch

Proa

Proa
A Tot Vent

La traducció d'aquesta obra ha comptat amb dues subvencions de la Institució de les Lletres Catalanes, l'any 2008 i el 2009

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura

Títol original: *À l'ombre des jeunes filles en fleurs*

Primera edició en aquest segell: novembre del 2019

© de la traducció: Valèria Gaillard Francesch, 2013

Disseny de la coberta: Núria Zaragoza
Il·lustració de la coberta: © Sonia Alins

Drets exclusius d'aquesta edició:
Raval Edicions, SLU, Proa
Diagonal, 662-664
08034 Barcelona
www.proa.cat

Fotocomposició: Víctor Igual, s.l.
DIPÒSIT LEGAL: B. 22.046-2019
ISBN: 978-84-7588-798-2

El paper utilitzat per a la impressió d'aquest llibre té la qualificació de paper ecològic i procedeix de boscos gestionats de manera sostenible.

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra requereix l'autorització escrita de l'editor; la llei preveu sancions per als infractors. Si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment de l'obra, podeu sol·licitar permís al Centro Español de Derechos Reprográficos, a través del portal www.conlicencia.com o bé trucant als telèfons 91 702 19 70 / 93 272 04 47. Tots els drets reservats.

TAULA

Al voltant de la senyora Swann	11
Noms de país: El país	271
<i>Notes</i>	649

AL VOLTANT
DE LA SENYORA SWANN

La meva mare, quan es va presentar l'ocasió per primer cop de convidar el senyor de Norpois a sopar, va expressar la seva recança perquè el professor Cottard era fora de viatge i perquè ella mateixa havia deixat totalment de freqüentar Swann, ja que tant l'un com l'altre haurien despertat sens dubte l'interès de l'antic ambaixador, i davant d'això el meu pare li va respondre que un convidat eminent, un savi il·lustre, com ara Cottard, no podia mai desentonar en un sopar, però que, en canvi, Swann, amb la seva ostentació, amb la seva manera d'esbombar als quatre vents les seves relacions més insignificants, era un vulgar fatxenda a qui el marquès de Norpois hauria trobat, sens dubte, segons la seva expressió, «pudent». Ara bé, aquesta resposta del meu pare exigeix unes paraules d'aclariment, ja que algunes persones potser recorden un Cottard ben mediocre i en canvi un Swann que duia fins a la delicadesa més extrema, en matèria mundana, la modèstia i la discreció. Però pel que fa a aquest últim, havia succeït que l'antic amic dels meus pares havia sumat a la de «Swann fill», i també a la de Swann del Jockey, una personalitat nova (i que no seria la darrera), la de marit d'Odette. Adaptant a les ambicions humils d'aquesta dona l'instint, el desig, les males arts que sempre havia tingut, se les havia enginyat per construir-se,

molt per sota de l'antiga, una posició nova i apropiada a la companya que l'havia d'ocupar amb ell. I en aquesta posició es mostrava com un home diferent. Com que (malgrat que va continuar relacionant-se sol amb els seus amics personals, als quals no volia imposar Odette si no és que li demanaven de forma espontània conèixer-la) encetava una nova vida al costat de la seva dona, envoltat d'éssers nous, s'hauria pogut entendre que per mesurar el rang d'aquestes persones i, per tant, la satisfacció que el seu amor propi podia sentir en rebre-les, s'hagués servit, com a punt de comparació, no pas de gent més o menys brillant que integrava el seu grup d'amistats abans de casar-se, sinó de les relacions anteriors d'Odette. Però, fins i tot quan tothom sabia que era amb funcionaris mancats d'elegància, amb dones de moralitat dubtosa, ornaments dels balls del ministeri, amb qui desitjava relacionar-se, era sorprenent sentir-lo proclamar ben alt, a ell, que temps enrere i encara avui dissimulava amb tanta gràcia una invitació de Twickenham o del Buckingham Palace, que la dona d'un sotscaip de gabinet havia anat a visitar la senyora Swann. Potser alguns diran que això es devia al fet que la senzillesa del Swann elegant només havia estat en el seu cas una forma encara més refinada de vanitat i que, com alguns israelites, l'antic amic dels meus pares havia pogut presentar un rere l'altre els estats successius per on havien passat els de la seva raça, des de l'esnobisme més ingenu i la grolleria més basta fins a l'educació més refinada. Però la raó principal, i aplicable a la humanitat en general, era que les nostres pròpies virtuts no són una cosa lliure, volàtil, de la qual podem disposar de forma permanent; s'acaben associant tan estretament en el nostre esperit amb les accions per les quals ens hem sentit amb el deure d'exercir-les que, si ens sorgeix una activitat d'una altra mena, ens agafa des-

previnguts i sense que ens passi pel cap la idea que aquesta activitat podria comportar la posada en pràctica d'aquestes mateixes virtuts. Swann, sol·lícit amb aquestes noves relacions que citava amb orgull, era com aquells grans artistes modestos o generosos que, si al final de la seva vida els agafa el rampell de dedicar-se a la cuina o a la jardineria, exhibeixen una satisfacció ingènua davant les lloances que els fan dels seus plats o dels seus parterres sense admetre la crítica que en canvi accepten tranquil·lament si va dirigida a una de les seves obres mestres; o bé que, oferint un dels seus quadres per no res, en canvi no suporten perdre quaranta sous al dòmino sense empipar-se.

Pel que fa al professor Cottard, ja el tornarem a veure, llargament, molt més endavant, a casa de la Patrona, al castell de la Raspalière. Ara per ara, n'hi ha prou amb assenyalar, sobre ell, el següent: en el cas de Swann, estrictament parlant, el canvi pot sorprendre perquè s'havia produït, sense jo sospitar-ho, quan veia el pare de Gilberte als Champs-Élysées, on d'altra banda, com que no em dirigia la paraula, tampoc podia exhibir les seves amistats amb polítics (és cert que si ho hagués fet, potser no m'hauria adonat de seguida de la seva vanitat, ja que la idea que ens hem fet d'una persona durant anys tapa els ulls i les orelles; durant tres anys la meua mare no va distingir el maquillatge que una de les seves nebodes es posava als llavis talment com si hagués estat dissolt en un líquid; i això fins el dia en què una parcel·la suplementària, o bé alguna altra cosa va provocar el fenomen anomenat sobresaturació; tot el maquillatge que no havia vist fins aleshores va cristallitzar i, davant d'aquell excés sobtat de colors, la meua mare va declarar, com haurien fet a Combray, que era una vergonya i va interrompre tota relació amb la seva neboda). Però pel que fa a Cottard, al contrari, l'època en què l'hem vist as-

sistir al debut de Swann a casa dels Verdurin quedava força lluny; i els honors, els títols oficials arriben amb els anys. En segon lloc, es pot ser un il·letrat, fer jocs de paraules ineptes, i posseir un talent particular que cap cultura general pot reemplaçar, com el talent del gran estratega o del gran clínic. En efecte, els seus col·legues no consideraven Cottard només com un metge dubtós que amb el temps s'havia convertit en una celebritat europea. Entre els metges joves, els més intel·ligents declaraven —si més no durant alguns anys, ja que les modes canvien pel simple fet que neixen de la necessitat de canvi— que si mai es posaven malalts, Cottard era l'únic mestre a qui confiarien la pell. Sens dubte preferien el tracte de certs professionals més cultivats, més artistes, amb els quals podien parlar de Nietzsche, de Wagner. Quan hi havia música a casa de la senyora Cottard, els vespres en què amb l'esperança que algun dia el seu marit es convertiria en el degà de la facultat rebia els col·legues i els alumnes del seu marit, el professor, en lloc d'escoltar, preferia jugar a cartes al saló del costat. Però tots lloaven la rapidesa, la profunditat, la seguretat del seu ull clínic, del seu diagnòstic. En tercer lloc, respecte al conjunt de maneres de fer que el professor Cottard lluia davant d'un home com el meu pare, cal remarcar que la naturalesa que es revela en la segona part de la nostra vida no sempre és, encara que sovint ho sigui, la nostra natura primera desenvolupada o pansida, inflada o atenuada; de vegades és una natura inversa, un autèntic guant capgirat. Fora dels Verdurin, que estaven entusiasmats amb ell, l'aspecte dubitatiu de Cottard, la seva timidesa, la seva amabilitat excessiva, li havien ocasionat, en la seva joventut, burles diàries. Quin amic caritatiu li va aconsellar aquell posat glacial? La importància de la seva posició el va empènyer a adoptar-lo. Pertot arreu, menys a casa dels Verdurin, on

tornava a ser instintivament ell mateix, es va convertir en un home fred, es mostrava silenciós, peremptori quan havia de parlar, sempre amb una paraula desagradable a la boca. Va poder assajar aquesta nova actitud davant de clients que, com que no l'havien vist mai abans, no podien fer comparacions i que s'haurien quedat ben sorpresos de descobrir que per naturalesa no era un home de tarannà aspre. Sobretot s'esforçava a mostrar-se impassible i fins i tot en el seu servei d'hospital, quan deixava anar algun d'aquells jocs de paraules que feien riure tothom, des del cap de clínica fins a l'extern més recent, sempre ho feia sense que se li mogués un sol múscul del rostre, d'altra banda irrecognoscible d'ençà que s'havia afeitat barba i bigoti.

Diguem per acabar qui era el marquès de Norpois. Havia estat ministre plenipotenciari abans de la guerra i ambaixador durant els fets del 16 de maig, i, malgrat això, i davant l'astorament de molts, encarregat en diverses ocasions, posteriorment, de representar França en missions extraordinàries —i fins i tot com a inspector del Deute a Egipte, on gràcies al seu talent com a financer havia prestat un gran servei— per part de gabinets radicals que qualsevol burgès reaccionari s'hauria negat a servir, i que atès el passat del senyor de Norpois, les seves relacions i opinions, l'havien de considerar per força un subjecte sospitos. Però aquells ministres avançats semblaven pensar que amb un nomenament com aquell mostraven la seva amplitud de mires quan es tractava dels interessos suprems de França, i es diferenciaven així dels polítics mereixent que el mateix *Journal des débats* els qualificués d'homes d'Estat, i es beneficiaven, per acabar, del prestigi que comporta tenir un cognom aristocràtic i de l'interès que, com un cop de teatre, desperta una elecció inesperada. I també sabien que

podien comptar amb tots aquests avantatges recurrent al senyor de Norpois sense haver de témer, de la seva part, una manca de lleialtat política contra la qual el llinatge del marquès no els havia de posar en guàrdia, sinó protegir. I en això el govern de la República no s'equivocava. En primer lloc, perquè certa aristocràcia, a qui han inculcat des de la infància considerar el seu cognom com un privilegi interior que res li pot manllevar (i del qual els seus semblants, o els que provenen de famílies més elevades, coneixen bastant exactament el valor), sap que pot estalviar-se, atès que no li aportarien res, els esforços que sense cap resultat ulterior apreciable fan tants burgesos per professar exclusivament opinions políticament correctes i relacionar-se amb gent benpensant. En canvi, preocupada per engrandir-se als ulls de famílies principesques o ducals immediatament per sota de les quals se situa, aquesta aristocràcia sap que només ho pot aconseguir afegint al seu cognom allò que no tenia, allò que fa que, davant d'un cognom de la mateixa categoria, s'acabi imposant el seu: una influència política, una reputació literària o artística, una gran fortuna. I les atencions que s'estalvia davant l'inútil noble rural rebuscat pels burgesos, i l'amistat estèril d'un príncep que res no li reconeixeria, les prodigarà amb els homes polítics, encara que siguin francmaçons, que li poden facilitar l'accés a les ambaixades o recolzar-lo en les eleccions, amb els artistes o amb els savis que l'ajudaran amb el seu suport a «obrir-se camí» en la branca que dominen, amb tots aquells que, al capdavant, estan en condicions de conferir un llustre nou o fer reeixir un enllaç avantatjós.

Però en el cas del senyor de Norpois destacava sobretot el fet que, al llarg de la seva dilatada experiència com a diplomàtic, s'havia impregnat d'aquest esperit negatiu, rutinari, conservador, anomenat «esperit de govern» i que és,

en efecte, el de tots els governs i, en particular, entre tots els governs, l'esperit de les cancelleries. Havia adquirit de la carrera l'aversion, la por i el menyspreu d'aquells procediments més o menys revolucionaris, si no incorrectes, que són els procediments de les oposicions. Tret d'alguns il·lustrats del poble i de l'alta societat, per als quals la diferència de gèneres és lletra morta, el que uneix no és pas la comunitat de les opinions, sinó la consanguinitat de les intel·ligències. Un acadèmic de la mena de Legouvé, partidari dels clàssics, hauria aplaudit amb més entusiasme l'elogi de Víctor Hugo per Maxime Du Camp o per Mézières que el de Boileau per Claudel. Un mateix nacionalisme basta per apropar Barrès als seus electors, que no deuen diferenciar-lo gaire del senyor Georges Berry, però no als dels seus col·legues de l'Acadèmia que, malgrat compartir les mateixes opinions polítiques, tenen un altre tipus d'intel·ligència, preferiran adversaris com els senyors Ribot i Deschanel, dels quals els monàrquics fidels se senten al seu torn molt més a prop que de Maurras i de Léon Daudet, encara que aquests també desitgen el retorn del rei. Avar de paraules no només per hàbit professional de prudència i reserva, sinó també perquè així es cotitzen més, ofereixen més matisos als ulls dels homes que per acostar dos països han fet uns esforços durant deu anys que es resumeixen, es tradueixen —ja sigui en un discurs, en un protocol— en un simple adjectiu, en aparença banal, però en el qual veuen tot un món, el senyor de Norpois tenia fama de fred davant la Comissió, on s'asseia al costat del meu pare, a qui tothom felicitava per l'amistat que li mostrava l'antic ambaixador. El meu pare n'era el primer sorprès. Com que en general era poc amable, estava acostumat a no ser sol·licitat fora del cercle dels seus íntims i ho reconeixia sense problemes. Era conscient que les mostres d'amistat del di-

plomàtic eren el resultat d'aquell punt de vista totalment individual que cadascú adopta per decidir les seves simpaties, i en què totes les qualitats intel·lectuals o la sensibilitat d'una persona no seran, per a aquell a qui aquesta sensibilitat avorreix o molesta, una recomanació tan bona com la franquesa i l'alegria d'una altra que, per a una majoria, passaria per buida, frívola i nul·la. «De Norpois m'ha tornat a convidar a sopar; és increïble; tothom està ben sorprès a la Comissió, on no manté relacions privades amb ningú. Segur que m'explicarà una altra vegada coses apassionants sobre la guerra del Setanta». El meu pare sabia que el senyor de Norpois potser havia estat l'únic que havia advertit l'Emperador de la potència creixent i de les intencions bèl·liques de Prússia, i que Bismarck apreciava particularment la seva intel·ligència. Feia poc, a més, a l'Òpera, durant la gala en honor al rei Teodosi, els diaris havien destacat la llarga conversa que el sobirà havia concedit al senyor de Norpois. «M'he d'informar si aquesta visita del rei ha estat realment important», ens havia dit el pare, que s'interessava molt per la política estrangera. «Ja sé que el vell Norpois és molt reservat, però amb mi s'obre ben cordialment».

Pel que feia a la mare, potser l'ambaixador no tenia la mena d'intel·ligència que més l'atreia. I he de dir que la conversa del senyor de Norpois era un repertori tan complet de formes caigudes en desús del llenguatge propi d'una carrera, una classe i una època —una època que, per aquesta carrera i aquesta classe podria estar no abolida del tot—, que de vegades em sap greu no haver retingut simplement les paraules que li vaig sentir dir. Així hauria aconseguit un efecte de passat de moda de la mateixa manera i la mateixa facilitat que aquell actor del Palais-Royal que, quan li preguntaven d'on treia uns barrets tan increïbles, responia:

«No els trec d'enlloc. Els guardo». En una paraula, crec que la meva mare jutjava el senyor de Norpois una mica «al marge del temps», la qual cosa no li semblava ni de lluny desplaent des del punt de vista de les maneres, però li interessava menys en el camp potser no tant de les idees —ja que les de Norpois eren força modernes— com en el de les expressions. En el fons s'adonava que afalagava delicadament el seu marit si parlava amb admiració d'aquell diplomàtic que li mostrava una predilecció ben poc usual. Enfortint en l'ànim del meu pare la bona opinió que tenia del senyor de Norpois i conduint-lo d'aquesta manera a forjar-se una de positiva de si mateix, era conscient d'acomplir un dels seus deures, aquell que consistia a fer la vida del seu marit més agradable, de la mateixa manera que vetllava perquè la cuina fos impecable i el servei silenciós. I, incapaç de mentir al pare, s'esforçava per admirar l'ambaixador i poder així elogiar-lo amb sinceritat. D'altra banda, apreciava de forma espontània el seu aspecte bondadós, la seva cortesia un pèl antiquada (i tan cerimoniosa que quan, caminant amb les espatlles ben rectes, veia la meva mare que passava en cotxe, abans de saludar-la amb un cop de barret, llançava ben lluny una cigarreta tot just encesa), la seva conversa tan mesurada, en què evitava al màxim parlar d'ell mateix i sempre tenia en compte el que podia complaure el seu interlocutor, la seva puntualitat tan sorprenent a l'hora de respondre una carta que quan el meu pare, que tot just li acabava d'enviar una, reconeixia l'escriptura del senyor de Norpois en un sobre, el seu primer pensament era que havia tingut mala sort i la seva correspondència s'havia encreuat: qualsevol diria que existia, exclusivament per a ell, a correus, recollides suplementàries i de luxe. La meva mare se'n feia creus que fos tan complidor tot i estar tan ocupat, tan amable tot i dur una

intensa vida mundana, sense pensar que els «tot i» sempre són «perquè» desconeguts, i que (de la mateixa manera que els vells resulten sorprenents per la seva edat, els reis perquè són d'allò més senzills i el provincians perquè estan al corrent de tot) eren els mateixos hàbits que permetien al senyor de Norpois satisfer tantes ocupacions i ser tan ordenat en les seves respostes, complaure en l'alta societat i ser amable amb nosaltres. A més, l'error de la mare, com el de totes les persones massa modestes, era conseqüència de posar les coses que la concernien per sota, i per tant al marge, de totes les altres. La resposta que ella considerava que l'amic del pare havia tingut tant de mèrit a enviar-nos amb tanta rapidesa, atès que cada dia havia d'escriure moltes cartes, l'excloïa d'aquest gran nombre de cartes del qual simplement n'era una més; de la mateixa manera, no considerava que un sopar a casa nostra fos per al senyor de Norpois un més dels innombrables actes de la seva vida social: no s'imaginava que, després d'anys de ser diplomàtic, l'ambaixador s'havia acostumat a considerar els sopars fora de casa com una part més de les seves funcions i a desplegar-hi una gràcia inveterada a la qual hauria estat excessiu demanar-li que renunciés de forma excepcional quan venia a casa.

El primer sopar que va fer el senyor de Norpois a casa, un any en què jo encara jugava als Champs-Élysées, se m'ha quedat gravat en la memòria perquè va ser la tarda d'aquell mateix dia quan per fi vaig anar a veure la Berma en una primera sessió a *Fedra*, i també perquè conversant amb el senyor de Norpois em vaig adonar de sobte, i d'una forma nova, fins a quin punt els sentiments que experimentava per tot allò que tenia a veure amb Gilberte Swann i els seus pares diferien dels que aquesta mateixa família despertava en qualsevol altra persona.